

ÚJ KÖNYVEK

Kajtár István: Egyetemes állam- és jogtörténet

Dialóg Campus Kiadó, 2005

Kajtár István: Bevezetés a jogi kultúrtörténetbe

Dialóg Campus Kiadó, 2004

Voltaképpen nekünk, akiknek nem munkánk és nem a kenyérünk forrása a jog, mi közünk is ehhez az egészhez? Nos, csak annyi, mint az életünket alakító más főbb erőkhöz. Korunkban nincs, akinek mindennapi életét ne fonná át a jog. Bármit teszünk, bárhogyan viselkedünk magánemberként vagy a gazdaság szereplőjeként, jogszabályok határozzák meg lehetőségeinket, kötelezettségeinket, jogi keretek rendezik egymáshoz és a világhoz fűződő viszonyainkat. Senki sem szabadulhat attól, hogy a jogrend erőterében tegye minden lépését, senki sem térhet ki az elől, hogy a törvény ismeretének hiánya nem mentesít annak betartásától. A társadalmi és a gazdasági kapcsolataink szövetét úgy támasztja meg a jogrend, ahogyan a csontváz az izmokat. Így Kajtár professzor e művei segítenek abban, hogy jobban értsük a világot, amelyben élünk.

A jog az európai kultúra egyik legkifinomultabb eszközrendszere. Rendszertechnikai megközelítésben elsősorban a jogrend intézményei szolgálnak eszközül a társadalom rendszerének felépítéséhez, alkotóelemei – a természetes és a jogi személyek – működési kereteinek meghatározásához, a társadalom létehez szükséges közreműködésük és együttműködéseik biztosításához, ill. szabályozásához. Logikai szempontból a tisztán kivethető és érvényesülő elvekre szakszerűen és következetesen felépített jogrend gyönyörű építmény – a rosszul összetákolts viszont biztonsággal nem járható labirintus, amely még útonállóknak is bőséges teret nyújthat.

Földhözragadtan gyakorlatias nézőpont szerint vizsgálva, a joggal mindig, mindennütt az a baj, hogy annak elvei, szabályai, rendelkezései nem önmaguktól érvényesülnek, hanem a jogérvényesítés és a jogszolgáltatás keretében juttatják így-úgy érvényre azokat. További, elvileg is kiküszöbölhetetlen probléma, hogy a jogszabályok szükségképpen is csak elveket és azok érvényesítését szolgáló megoldástípusokat tudnak rögzíteni, azaz nem képesek minden egyes konkrét esetre, ügyre közvetlenül alkalmazható rendezéssel szolgálni. Ez teszi elkerülhetlenné, hogy a jogérvényesítés és a jogszolgáltatás, a jogszabályok úgy működjenek, hogy az abban eljáró az egyes konkrét ügyekre kiválasztja, hogy melyek az arra vonatkozó jogszabályok, értelmezi azokat, mérlegeli a kérdéses ügyben szerepet játszó tényezőket, körülményeket, és így hoz döntést, rendelkezést, ítéletet. Teszik pedig mindezt erre valamilyen úton-módon felhatalmazott emberek, és ezzel a rendszerben óhatatlanul is megjelenik két meghatározó jelentőségű tényező.

Egyikük lényege röviden jellemezhető Hamlet szavainak kisebb kicsavarásával: „gyarlóság, ember a neved”. Ez pedig itt korántsem csak a döntéshozó esetleges, több-kevesebb emberi gyengéire vonatkozik, még csak nem is csupán arra, hogy senki sem képes a teljes joganyag minden részletét felölelő tudással, továbbá mindenkor hibátlan logikával és tökéletes következetességgel meghozni a döntéseket. Vonatkozik azokra a más emberek döntéseiből felépülő mechanizmusokra is, amelyek kisebb-nagyobb mértékben meghatározhatják a döntéshozó helyzetét, a feladatkörének ellátásához szükséges feltételeket, és végső soron mindezek révén hatással lehetnek az ő működésére. A félreértések elkerülése végett siessünk azonban rögtön azt is leszögezni, hogy ez a hasonló társadalmi berendezkedésű országokban mindenütt így van.

A másik tényező abban összegezhető, hogy mind a jogérvényesítésben, mind a jogszolgáltatásban a döntésig elvezető folyamat többnyire hosszadalmas, több-kevesebb lehetőséget ad a feleknek arra is, hogy az érdekeiknek megfelelően késleltessék, elhúzzák, és a végeredményt sem lehet biztonsággal pontosan előre látni. Mindez eleve és kikerülhetetlenül következik a rendszer felépítéséből.

Mit jelent mindez a gyakorlatban? Például azt, hogy az üzleti életben minden szerződéssel szerzett jog csak annyit ér a jogosult számára, amennyit az a gyakorlatban is érvényesíteni képes abból, ha kell, jogvita, bírósági eljárás útján is. Gyenge anyagi lábakon álló kisebb cégek ezt igen fájdalmasan megérezhetik, ha tőkeerős nagyokkal kerülnek szembe. Például azt, hogy jóllehet a jogalkotás egyik kiemelkedően nagy találmánya a kimagasló alkotó teljesítményeket honoráló szabadalmi oltalom, ám a gyakorlatban a szabadalmasnak gazdaságilag az is csak annyit ér, amennyit ténylegesen képes érvényesíteni belőle a bitorlókkal szemben. Például azt, hogy a napi életben az emberek túlnyomó hányada többnyire inkább eltűri a vele szemben elkövetett jogsértéseket, mintsem vállalja a pereskedés minden nyűgét, költségét, kockázatát. Így eshet meg, hogy még a napfényt is ellophatják: a telekszomszéd a szabálytalanul túlépített épületével, fáival, napkollektorával elfogja a fényt, mi pedig inkább tűrjük, mintsem fellépünk ellene – amiben esetenként benne lehet némi gyanakvás is a jogszolgáltatóval szemben.

De legyünk igazságosak: a gyakorlati megvalósítás rendszeréből szükségszerűen következik, hogy maga a jogalkotás sem tökéletes. Ennek okai között ott vannak az emberi tényezők, s úgyszintén azok a sajátosságok, amelyek szerint a modern állam legfőbb jogalkotó szerve, a mindenkori országgyűlés a választások nyomán összeáll és működik, a benne lévő pártok, valamint a képviselők legalábbis jelentős része pedig vigyázó szemét már a majdani újraválasztásra veti. Tény az is, hogy az egyes jogszabályok hatalmas és sok ágon összefonódó halmazából kialakuló jogrend olyan bonyolult rendszert alkot, amelyben már szinte lehetetlen teljeskörűen áttekinteni az egyes elemek minden egymásra hatását, s ezért szintúgy csaknem lehetetlen mindenkor problémamentesen beilleszteni az újabb jogszabályokat, ill. a módosításokat. És akkor még nem beszéltünk a mindenkor, mindenütt meglévő törekvésekről, amelyek bizonyos partikuláris érdekeket igyekeznek érvényre juttatni a jogalkotásban. Így jutunk el pl. ahhoz, hogy törvénnyel kényszerítik ránk bizonyos szolgáltatások megvásárlását akkor is, ha azt magunk nem akaránk igénybe venni, s amelyek garanciális értéke is nemegyszer kétségre vonható, legalábbis a kivitelezésük minősége alapján.

Az állam. A védőoltások cudarul kellemetlenek tudnak lenni, de sokkal rútabb bajoktól óvnak meg. Valahogy így vagyunk a jól működő állammal is. Kellemetlen kötelezettségeket ró reánk, pl. ezerféle jogcímen adókat szed, kényelmetlen önkorlátozásokra kényszerít, eltartatja velünk sokféle kép- és tisztviselőjét, egyéb nyűgökkel is terhel, ám ha igazán jól működik – ami ritka! –, akkor mindezt annak érdekében teszi, hogy optimális élet- és működési viszonyokat teremtsen a társadalom számára. Jó példa, hogy az állami beavatkozások legelszántabb ellenzői is rendőrért kiáltanak, ha egy marcona úr az

értékeik átadására szólítja fel őket, és közigazgatásért, ha mások az ő jogaikba gázolnak, vagy éppen az egészségüket, életvitelüket veszélyeztetik. Baj akkor van, ha az állam még csak nem is jól működik, és ellenünkben a rajta eluralkodottak érdekét szolgálja.

Ez a helyzet a joggal is: kényszerek, terhek, önkorlátozások rendszere, de még így is az optimális eszköze a kapcsolatok megbízható működtetésének, elvégre „ha békét akarsz, készülj háborúra”. Aki pl. gazdasági ügyekkel foglalkozik, jól tudja, hogy az ügyletek nélkülözhetetlen része a jogi munka, a szerződések, bizonylatok jól felépített rendszere. Voltaképpen a szerepük meghatározó jelentőségű része, hogy ha vitába keveredünk a másik féllel, bizonyítékul szolgáljanak arra, miben is állapodtunk meg és ki mit végzett ebben. Végző védelmi eszközként pedig számunkra az a rendeltetésük, hogy ha a másik féllel folytatott vitánkkal bíró elé kell állnunk, ő a mi igazunkat olvassa ki belőlük, és azt juttassa érvényre. Más kérdés, és visszavezet a nem jól működő állam problematikájára, ha miközben a modern demokrácia egyik alapelve szerint a törvény előtt mindenki egyenlő, a jogérvényesítés és a jogszolgáltatás tényleges működése nem képes maradéktalanul kizárni a pozícióval, kapcsolatokkal, gazdasági erővel való visszaélés minden lehetőségét.

Annak a sok évezredes, bonyolult és nemegyszer igencsak kacskaringós útnak, amelyen a civilizációnk fejlődésében idáig eljutottunk, az állam- és jogtörténet az egyik kiemelkedően fontos és izgalmas vetülete. Bár az erről szóló a kitűnő kötetét a neves jogászprofesszor tankönyvnek mondja, sokkal több is annál: érdekes, tanulságos olvasmány mindenkinek, aki intellektuálisan nyitott, és igényes arra, hogy jól tájékozott legyen a világ dolgaiban, működésének mikéntjében. Tekinthejtük úgy is, mint izgalmas, örök küzdelmet a szabályozni akarók, az aktuális szabályzást a maguk javára fordítani igyekvők és a szabályozás számukra kellemetlen hatásai alól kibújni törekvők között. Olvashatjuk a nyugati civilizáció máig ívelő hihetetlenül nagy és csavaros kalandjának részeként is, és ezzel éppoly izgalmas, mint a történelem és a művelődéstörténet bármely területe. Aki pedig a jogról úgy tartja, hogy száraz tudomány, az kellemes meglepetéssel tapasztalja majd, milyen gördülékeny, magával ragadó e könyvek stílusa.

Az Egyetemes állam- és jogtörténet térben és időben hatalmas ívű áttekintéssel szolgál. Amint Kajtár professzor írja, az állam- és jogtörténeti vizsgálódás itt több kontinens birodalmaira, tartományaira terjed ki, középpontjában ugyanakkor Európa áll, történelmi értelemben tekintve annak kereteit. Azzal pedig, hogy műve az ókori Kelet államainak és jogának bemutatásával indul – kiemelve, hogy „Ex Oriente lux”, azaz Keletről jön a fény – az időtávja nagyjából négy és fél ezer évet tesz ki.

A mű a történelem kereteibe ágyazva bemutatja és egymással összehasonlítja az államok és a jogrendszerek történeti kialakulását és fejlődését a fenti keretek között. Megismertet az állam- és jogrendszerek modelljeivel, feltárja azok alapstruktúráit és működésük meghatározó elveit, bemutatja az alapintézményeiket, és elemzi, értékeli mindezeket. Megtaláljuk benne az egyetemes jogi kultúra számos nagy jogtörténeti és politikai dokumentumát. A témacsoportjai: Az ókori kelet és az antikvitás. Benne: Az ókori Kelet államai és joga; Az ókori Hellász államélete és hatásai; A római államélet alapvonásai; A bizantinizmus és következményei / A középkor évszázadainak alapösszefüggései. Benne: A középkor alapvető struktúrái; A középkori állam fejlődési szakaszai; A legfontosabb jogforrások és jogi területek a középkorban; A városok és joguk; Az egyház szervezete és joga / A polgári korszak állam- és jogrendszerének alapösszefüggései. A modern alkotmánytörténet alapvonalai, az egyes jogágak alapelvei / Az egyes térségek állam- és jogfejlődése. Benne Európa államai és régiói mellett: Az amerikai kontinens állam- és jogfejlődésének alapvonalai; Ázsia jelentősebb térségeinek államtörténete alapvonalakban; A fekete kontinens államainak történeti fejlődése / Kiemelt jogtörténeti vizsgálatok.

Bevezetés a jogi kultúrtörténetbe.

Amint az igen jól kitűnik az ebben a könyvben sorakozó példákból is, a jogalkotás és a jogalkalmazás gyakorlatában ott tükröződik a szóban forgó társadalom berendezkedésének, hatalmi viszonyainak nagy része. Minden olyan társadalomra, ahol az istenadta népek van beleszólása a törvényalkotók kiválasztásába vagy képes lenne azt kierőszo- kolni magának, kétségkívül elmondható, hogy olyan a jogrendje – az erényeivel és szin- túgya a hibáival és a gyengeségeivel –, amelyet megérdemel. Ezen túlmenően is, a jog- rend aktuális állapota és fejlődése – amint arra már fentebb utaltunk – mindig, mindenütt szerves része az állam és az azt alkotó közösség állapotának és fejlődésének. A jogi kultúrtörténetről ezért is méltán elmondható, hogy az voltaképpen az államok és népeik kultúrtörténetének egyik sajátos és nagyon jellemző vetülete. A nyugati civilizációban pl. feltehetően az utóbbi évtizedek egyik jellemző vonása e tekintetben az a hatás, ame- lyet az állam túlhatalma és az annak nevében eljáró szervezetek esetleges túlkapásai elleni fellépések tettek a nyomozati és a büntetőeljárások szabályozására. Szélsőséges esetekben ez mutatkozik meg abban, hogy a gyanúsított, ill. vádlott személyiségi jogai bizonyos körülmények közt megelőzhetik a társadalomnak a bűnüldözéshez fűződő érdekeit.

Kajtár professzornak ez a műve is kitűnő és főként nagyon tanulságos olvasmány. Ismerjük el: a nyelvezete, különösen a bevezető részben, kissé talán száraznak érződik annak, aki nem szokott hozzá a szakmunkák szabatos fogalmazásához. Am nagyon ha- mar ráérünk a téma valódi ízére, vonzerejére, és innen már visz magával annak érde- kessége. A tanulmány témakörei a civilizált élet gyakorlatilag minden területét átfogják: Fejezetei: A jogi kultúrtörténet körvonalai és területe / Az alkotmányjog és közigazgatás jogi kultúrtörténeti vizsgálata. Benne egyebek közt: A szuverén hatalom jogi kultúrtör- téneti ábrázolása; A koronázás jogi kultúrtörténete; A törvényhozás jogi kultúrtörténete; Az önkormányzatok jogi kultúrtörténeti világa; Az állam szolgái / Bűn és bűnhődés. Benne: A bűnös cselekedetek; A büntetőeljárás; A vesztőhely és a hóhér / A magánjog és az üzleti élet jogi kultúrtörténete. Benne: Házasság – család – személyi állapot; A jogi stílus a kontraktusok világában; A pénzügyek világa / Az igazságszolgáltatás jogi kultúr- története. Benne: Az igazságszolgáltatás színhelyei és tárgyi világa; Az igazságszolgálta- tás „szent szövegei”; A jogászrend a jogi kultúrtörténetben; A bírói esküszövegek; A prókátorok / A háborúk, a követségek és békekötések a jogi kultúrtörténet tükrében. Benne: Az állam fegyveres erejének szimbólumai az építészetben; Az egyenruhák ha- talmi szimbolikája; A dicsőség, a fegyveres hatalom és az erőszak menetei; A katonai kitüntetések kultúrtörténete; A katonai bűncselekmények és a fegyelmezés joga; Diplo- mácia, diplomaták; A követségek; Hadüzenetek és békekötések; Hadi- és hajóhadpa- rancs / Az alattvalók a jogi kultúrtörténetben. Benne: Az alattvaló a maga körében: a rendtartó falu, Az agrárközösségek célszerű rendje; A céhek világa.

Rendkívül színesek a verbális illusztrációk, azaz az idézetekben felvonultatott szö- vegek. Egyebek közt káprázatos helyszíni tudósítást kapunk az utolsó magyar királyko- ronázásról, ma is mértékadónak elfogadható rendelkezéseket Kőszeg város 1649-es statútumából, részletet II. Józsefnek az állami hivatalnokokhoz intézett „pásztorlevelé- ből” – és még hosszan folytathatnánk.

Ismertette: **Dr. Osman Péter**

Dr. Osman Péter, közgazdaságtudomány kandidátusa.

JOGI MELLÉKLET

2006. évi tartalomjegyzéke

	Folyóirat- szám	Oldal- szám
Kováts Surd – Ormosi Péter: A fúziók versenykorlátozó hatásainak orvoslása – I. rész	3	25
Kováts Surd – Ormosi Péter: A fúziók versenykorlátozó hatásainak orvoslása – II. rész	4–5	45
Ormosi Péter – Kováts Surd: A fúziók versenykorlátozó hatásainak orvoslása – I. rész	3	25
Ormosi Péter – Kováts Surd: A fúziók versenykorlátozó hatásainak orvoslása – II. rész	4–5	45
Dr. Orbán Andrea: Az Európai Unió formatervezési mintarendszere és a magyar formatervezési mintarendszer	6	63
Pap András László: Kontrollelmélet és a terrorizmus elleni harc	7–8	94
Dr. Sükösd Péter: A Courage-ügyben alkalmazott megközelítés alkalmazásának nehézségei a nemzetközi versenyjogban	7–8	79
Dr. Sükösd Péter: Globalizáció – extraterritorialitás – versenyjog	2	13
Szabó Sarolta: A közösségi jog beékelődése nemzetközi szerződési jogunkba	9–10	109
Dr. Szegeedi András: A horizontális megállapodások mentesülése csoportmentességi rendelettel az európai közösségi versenyjogban	9–10	109
Dr. Vigh József Ferenc: A felsőoktatás és az ipar közötti kutatási együttműködés elősegítésére kidolgozott szerződési modellek, különösen a „Berliner Vertrag”	11–12	137
Dr. Vigh József Ferenc: Az USA-egyetemek alkalmazott kutatási tevékenysége a technológiai innováció jegyében	1	1
ÚJ KÖNYVEK		
Sándor Tamás – Vékás Lajos: Nemzetközi adásvétel – A Bécsi Egyezmény kommentárja (Raffai Katalin)	2	21
A versenyjog aktuális kérdései – néhány gondolat egy frissen megjelent tanulmánykötet kapcsán (Dr. Marosi Zoltán)	4–5	63
Kajtár István: Egyetemes állam- és jogtörténet	11–12	156
Kajtár István: Bevezetés a jogi kultúrtörténetbe (Dr. Osman Péter)		